

På den tiden det fanns
**mycket snö och
många hässjor**

- Karina Östlund -

*Tiden, så flyktig och så skör.
Rusar framåt, både uppåt och neråt.
En stunds betraktelse, vara här och nu.
Reflektera, måste allt förändras och förbättras,
precis hela tiden och ständigt och jämt?
Eller kan vi vara nöjda precis som det är?
Bara en liten liten stund, med nåt pyttepyttelitet?*

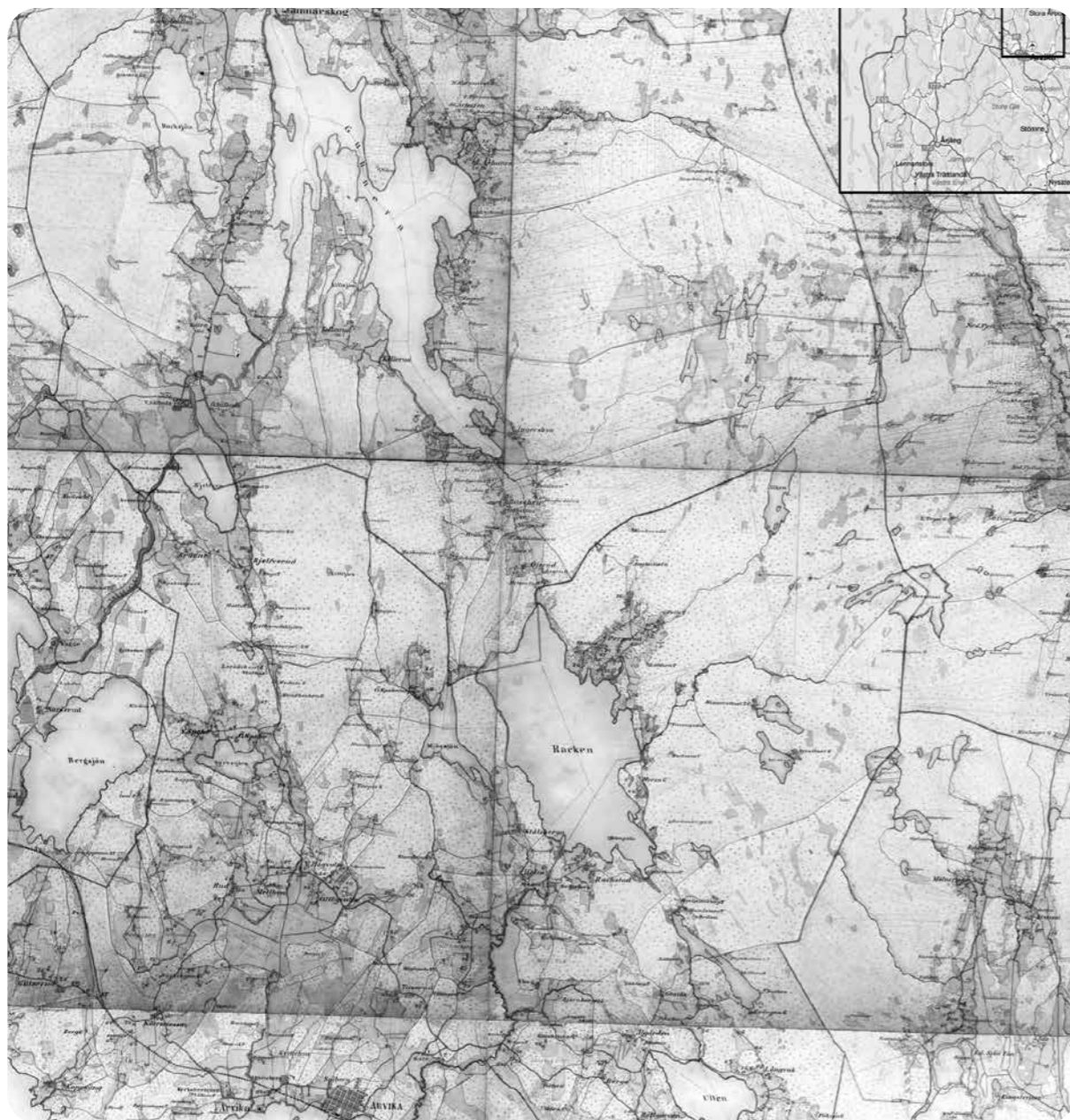
- Karina Östlund -

Innehåll

Karta	10
Förord	11
Livet på landet	12
Livets början	20
Barndomen	24
Skolan	27
Barnkolonier	30
Traditioner	33
Idrotten	38
Kriget & lumpen	49
Nykterhetsrörelsen	53
Yrkesvägar	56
Frieri & giftermål	63
Semestrar & resor	68
Klok som en ko	73
Augustas recept	77

*En gammal karta över området mellan Arvika och Gunnarskog.
Många platser som nämns i boken kommer du att hitta här.*

Förord

Det började med att jag satt och bläddrade i mina föräldrars och en morbrors fotobok från 40- och 50-talet, och fascinerades över vad fina fotografierna var. Detta trots att de var mycket små och svartvita. Så jag fick en idé om att välja ut de bästa och förstora dem. Men när jag satt där var det svårt att välja och ändrade mig till att vilja göra en hel bok istället. Sedan gav det ena det andra för när jag skannade in bilderna blev jag nyfiken och ville veta mer om hur livet var på den tiden. Började därför leta information på nätet och intervjua min mamma. Ett stort tack till henne som bidragit med så mycket!

Boken innehåller foton, berättelser och anekdoter om och med mina släktingar men också mycket fakta om tiden i stort så jag tror att den även är läsvärd för de som inte är släkt med mig. Hoppas du får en skön stund i nostalgins tecken!

/Karina

Livet på landet

Att äga en bondgård var en trygghet och en bra möjlighet till att kunna bli självförsörjande eller i allafall vara hyfsat säker på att ha mat på bordet varje dag. Hundra år sedan var antalet jordbruk i Sverige så många som ca 430.000 stycken jämfört med dagens ca 60.000 (2022). Det var alltså väldigt många som hade både små och stora jordbruk förr i tiden. Och det var även möjligt att leva på ett väldigt litet jordbruk med små arealer.

Men livet på en bondgård var ofta hårt och slitsamt och om det var litet hade man inte råd med anställda så då fick alla i familjen dra sitt strå till stacken. Min mamma har berättat att barnen tidigt fick lov att hjälpa till med det de kunde och orkade med som t.ex. att hämta vatten i brunnen eller tända eld i vedspisen.

Och det skedde faktiskt oftast utan gnäll och knot för de förstod att om det inte fanns vatten och eld i spisen så kunde inte mor laga mat. Och mat ville de ju inte vara utan, så det var ren självbevarelsedrift.

Min mammas familj med efternamnet Bäcklin bestod av min mormor Alma, morfar Arvid och deras sex barn. Och eftersom de gamla varken hade pension eller ålderdomshem så bodde även min gammelfarmor Anna hos familjen. De bodde på en liten bondgård med en häst, fyra-fem kor, några får, ett par grisar och ett gäng hönor och katter. Runt boningshuset fanns en ladugård samt några arealer mark till grönbete för korna och sådd av grödor.

Det var alltid mor i familjen (min mormor Alma) som gick upp först på morgonen. Redan

Om fårmamman dog eller inte ville veta av sitt lamm tog man sig tid att vara adoptivmamma. På bilden är det mormor Alma som flaskmatar lammet med namnet "Ulla" förstås.

vid fyratiden var hon uppe på benen och tände i spisen och fixade frukost till de andra i familjen som skulle iväg och jobba eller gå till skolan. Det var oftast kaffe och välling som serverades som frukost och även de små barnen drack kaffe, men då på ett fat med lite mjölk eller grädde. Om mormor Alma hade tur hann hon få i sig lite frukost själv också innan hon skyndade

sig till lagårn för att mjölka vid sjutiden. Sedan var det fullt ös för henne hela dagen tills att hon stupade i säng sent på kvällen. Hon satt knappt ner på hela dagen, inte ens när familjen åt middag tillsammans för då sprang hon omkring och serverade de andra. Annat hon gjorde under dagen var att ta hand om mjölken som först skulle separeras dvs delas så grädden

Så närproducerat det kunde bli! Mormor Alma som spinner garltrådar av ullen från fåren.

och mjölken (skummjölken) hamnade var för sig. Detta gjordes i en speciell maskin som kallas för "separator" som vevades igång för hand så den tyngre mjölken pressades ut mot väggarna och den lättare grädden stannade kvar i mitten. Sedan rann vätskorna ut i två olika rör. Grädden gjorde hon sedan smör av eller hade i kaffet och mjölken gav hon till kalvarna eller använde i bak- och matlagning.

Efter det var det kanske dags att mata hönsen och se om de värpt några ägg och sedan behövdes det säkert bakas. I en så stor familj gick det åt mycket bröd och det gick inte

Separator och smörkärna användes ända fram till att de började anlita mejeriet i Arvika någon gång på 40-talet. Då kom istället en lastbil och hämtade mjölkkrusen och sedan fick de tillbaka den mängd mjölk och smör de behövde.

att springa bort till någon bensinmack och nödhandla när brödet var slut. Sedan var det lite olika arbetsuppgifter beroende på vilken årstid det var. På våren och sommaren var det mycket jobb med trädgården eftersom de var så gott som självförsörjande på grönsaker, bär och frukter. Alma var en fena på att så och skörda kålrot, potatis, ärtor, morötter och annat. Och så hade hon några bärbuskar samt hela skogen full med blåbär, hallon och lingon fram på sensommaren och hösten. Inget fick förfaras på den tiden. Då och då gick hon även till närmaste butik och sålde lite smör och ägg så hon fick

Inga motorer så långt ögat når! Höbärgning med häst och muskelkraft, fr v: lilla morbror Nisse, morfar Arvid, mamma Britta och moster Anna-Stina. Nedan: Morfar Arvid tillsammans med barnen Nisse och Britta och till höger hässjor med hö för torkning.

Omsorgsfullt handarbete. Vetet samlades ihop i "kärvar" och sedan sattes de ihop för torkning på störar som kallades "sneser". Nedan: Att bygga och underhålla gärdesgårdar var tidsödande arbete. På bild morfar Arvid som lagar en av gärdesgårdarna.

några kronor att köpa socker och salt för. Pappan i familjen (min morfar Arvid) arbetade även han väldigt hårt. På vintern jobbade han i skogen och körde timmer med häst åt ett skogsbolag och en större gård i närheten. På våren var det dags för vårbruket, eller "ploganna" som det heter på värmländska, då han med häst plöjde och sådde markerna kring gården. Sedan lite längre fram på sommaren var det dags för höbärgning (slättanna) då gräset skulle slås, hängas upp på hässjor för torkning och sedan hämtas in för förvaring uppe på loftet i ladugården. På sensommaren och hösten var det så dags att skörda de olika sädesslagen som såtts under våren. Vete och havre kunde tas upp

Man hjälptes ofta åt när det var dags att skörda och lånade ut hästar till varandra. På bild två hästar som drar en slättermaskin som skördar vete och havre.

med hjälp av en "slättermaskin" som drogs av en häst medans rågen som var lång fick lov att skördas för hand. När sädesslagen sedan var torra skulle de "tröskas" dvs stråna och agnarna skulle skiljas från kärnan genom att bres ut på golvet och sedan bankas på med en "slaga". Efter det fick man särskilja allt för hand. Råghalmen skars sedan upp i små hack på ca 3 cm med hackmaskin och det åts av korna med lite havremjöl och vatten på vintern. Och innan den hackades upp kunde man också ha den till att fylla madrasserna. Vetet behövde också tröskas men sedan rensades det på ett lite enklare sätt i en sk "spannmålsharpa" där agnarna blåste bort i en hög och säden i en annan. Till sist skulle all

En harpa där vetets agnar och säd delades.

Mamma Britta hade god hand med hästar och fick ofta vara den som höll i tyglarna. Helst med hästen "Pålle" som ibland blev ilsken och slog bakut och då ville han inte veta av några karlar.

Vete, råg, korn och havre.

Sjöarna var ofta fiskrika så om det fanns en sjö i närheten passade man ibland på att försöka dra upp en firre till middagen. På bild mormor Alma och Anna-Stina på fisketur i den närbelägna "Lillsjön". I knät sitter Almas första barnbarn Conny.

säd till kvarnen för att malas. Under kriget fick man inte mala så mycket man ville men det var ingen begränsning på havre (skrädmjöl) så det bakade mor Alma mycket bröd och annat av samt kokade gröt.

Som tur var hjälpte alla i familjen till med det mesta av arbetet på gården för pappa Arvid fick så småningom problem med ryggen och hamnade på en sk "vanföranstalt" som det hette på den tiden. Dessutom blev han så småningom "periodare" och drog ibland iväg till sina suparkompisar i stan. Då fick Alma och de äldre barnen dra en större last än vanligt för att rodda allting iland.

En stunds vila och avkoppling för Alma och hennes syster Augusta efter dagens arbete.

Livets början

I början av nittonhundratalet föddes de allra flesta barnen hemma, helt på egen hand, eller med hjälp av en barnmorska som kom till hemmet. När det var dags fick någon i uppdrag att fara iväg med bud för förlossning och det fick inte vara bråttom för man kanske varken hade häst eller bil utan fick gå till fots, cykla, sparka eller åka skidor. När budet kom fram ryckte barnmorskan med sig sin förlossningsväska och följde med till hemmet och så föddes barnet på det som fanns som t.ex. sängen, bordet eller en utdragssoffa. Sedan stannade barnmorskan kvar tills mamman blev lite piggare och klarade sig själv igen.

Under åren 1920-1940 blev det så att fler och fler hade råd och möjlighet till att ta sig till förlossningsavdelningen på ett sjukhus eller

barnabördshus, så under den tiden minskade antalet hemförlossningarna till ungefär en tredjedel. Av mamma och hennes syskon föddes alla hemma utom minstingen Nisse som föddes på BB i Arvika. Barnmorskan hämtades med häst på andra sidan sjön. Det var en bit att åka och hästen var nog ingen snabbspringare. Om hon råkade vara upptagen fick de väl lov att klara sig själva. Hur det gick till mer i detalj vet inte mamma för man pratade inte om sådana "känsliga" saker på den tiden. Inte heller om tråkiga saker som missfall och sådant. Det är två år mellan alla mammans syskon utom mellan henne och lillebror Nisse och det beror på att det blev ett missfall däremellan, men det fick hon höra av storasyster först många år senare. Det var också vanligare att barn kunde dö av sjukdomar

Lantgården "Falldalen" som min mormor och morfar köpte i början av 1930-talet.

som numera kan botas eller behandlas på ett bra sätt. I mammans familj t.ex. var den förstfödde egentligen en liten pojke som hette Karl Helmer men han fick diabetes, eller "sockersjukan" som det hette på den tiden, och dog redan vid fem års ålder. Och om man går ännu längre tillbaka i tiden fick gammelfarmor Anna vara med om en hemsk upplevelse då hennes dotter Maja blev sjuk. För att rädda henne bar hon henne hela vägen från hemmet i Fredros på "finnskogen" i NV Värmland till sjukhuset i Arvika, men strax

innan hon kom fram dog lilla Maja, så det var bara att bära hem henne igen. En sträcka på åtta mil fram och tillbaka.

Men om vi återgår till mamma och hennes syskon bodde de de första åren i ett litet hus som hette "Lera" och som hade arrenderats av föräldrarna några år tidigare. Lite senare köpte de sedan en gård som hette "Falldalen", några hundra meter bort. Men huset var så förfallet att det måste rivras så istället flyttade de dit ett hus från ett annat ställe. De var inte rädda för arbete på

De tre äldsta i syskonskaran: Morbror Birger, morbror Gösta och moster Anna-Stina.

den tiden. Under en period fick de därför bo kvar i det gamla huset medans de byggde upp det nya. Strax innan jul när mamma var alldeles nyfödd kunde de äntligen flytta sitt pick och pack. Det sista de bar iväg till det nya huset var lilla mamma som låg kvar i en korg på golvet.

Till en början bodde de bara på nedervåningen som bestod av kök och två små rum. Alma och Arvid låg i köket och barnen fick sprida ut sig i sängar utefter väggarna i de andra två rummen, två och två i varje säng. Och gammelfarmor Anna fick dela rum med föräldrarna. Låter kanske lite och trångt och besvärligt, men för Alma och Arvid kändes det nog som en stor lyx, uppfödda i små torp som de var. Alma i ett litet utanför Rimforsa i Östergötland och Arvid i ett litet mitt i djupa finnskogen norr om Gunnarskog.

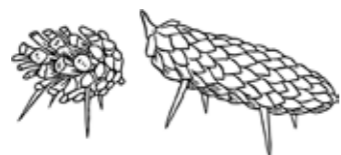
Lille Karl Helmer ser ut som en ängel på bilden och tyvärr blev han också en ängel redan vid fem års ålder. Enligt vad mamma hört berättas var han en mycket smart och uppfinningsrik pojke som redan som femåring hade stora planer på tekniska förbättringar för gården. Undrar hur framtiden blivit om han fått leva? Hade han blivit uppfinnare? Hade han tagit över gården?

Här på gården "Lera" föddes alla barnen utom minstingen Nisse.

Till höger: Ingen mobiltelefon med tusentals fotografier i minnet på den tiden så när en fotograf dök upp gällde det att passa på att klä upp sig. Här är hela familjen samlad framför entrén utom gammelfarmor Anna. Fr v: Anna-Stina, Ivar, mormor Alma, Nisse, morfar Arvid, mamma Britta, Birger och Gösta.

Barndomen

Det fanns inga förskolor på den här tiden, i allafall inte på landet här i västra Värmland. Så barnen följde istället med föräldrarna i det dagliga livet så gott det gick. På både gott och ont antar jag. Om det fanns större syskon fick de ofta ansvaret för att ta hand om de mindre syskonen. Mammans storsyster Anna-Stina var sex år äldre och blev en viktig person för henne och de andra småsyskonen. När storsystern fick tuberkulos (TBC) och hamnade på ett sanatorium tid blev det en stor förlust för familjen. Och förstås jobbigt också för Anna-Stina själv. Att hamna på sanatorium blev oftast en lång och ensam period för ett barn. Föräldrar och syskon hade oftast bara möjlighet att hälsa på vid några enstaka tillfällen.

Annat som var speciell med barndomen

på landet förr i tiden var att de inte hade så många leksaker utan de hittade istället på egna lekar eller lekte med det som fanns. Något så enkelt som kottar kunde faktiskt duga och då fick tallkottar bli får och grankottar hästar eller kossor. Och leken "kurragömma" har väl funkat i alla tider. Barnen umgicks mer och hälsade på varandra spontant och hade man tillgång till en liten boll så kunde det t.ex. bli brännboll.

En annan lek som mamma berättat om många gånger kallade de för "spela pinne". Det var en lek som påminner lite om brännboll men man behövde inga andra redskap än två pinnar, en kort på 15-25 cm och en lång på 20-40 cm. Och så grävde man en avlång grop i marken på ca 10x20 cm. Mer om den leken kan man läsa på nästa sida.

Mormor och morfar tog ofta emot "sommarbarn" under sommaren så det fanns gott om syskon och vänner att leka med. På bilderna här är mamma Britta och morbror Nisse tillsammans med sommarbarnen Sten juhlin och Inger Malm.

Regler spela pinne:

Sprätta

Vid första rundan "sprätter" man iväg den lilla pinnen genom att lägga den tvärs över gropen och sedan sprätta iväg den underifrån med den stora. Fixar man det så får man räkna hem den stora pinnen.

Slå

Nästa runda är att "slå" ut den lilla pinnen med den stora, ungefär som i brännboll. Slagmannen håller den lilla pinnen i ena handen och slår i väg den med den stora pinnen. Hemräkning sker med den lilla pinnen (= fler poäng än sprättning).

Leka

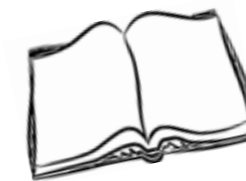
Sista rundan är att "leka", dvs att slå med den stora pinnen så många ggr som möjligt på den lilla (upp upp upp osv) och sen slå ut med den stora. För att bli godkänd så måste det vara minst två slag (typ upp-upp) plus själva ivägslaget.

ATT BRÄNNA

Om motståndarlaget fångar pinnen innan den landar så blir "sprättaren" bränd, sprättpinnen läggs nu över hålet och motståndarna försöker träffa den liggande pinnen. Klarar dom det så blir hela laget bränd och man byter plats, utelag blir innelag osv. Efter "sprätt" läggs slagpinnen över gropen, medan vid "slag" och "lek" hålls den lodrätt i gropen. Om utelaget inte träffar så är det näste man på tur i det lag som just fick sin slagman bränd. När alla i innelaget slagit byter lagen plats.

POÄNGRÄKNING

Innan start bestämmer man hur långt man spelar, antingen först till ett visst antal poäng, eller en viss tid. Innelaget samlar poäng för varje gång utelaget inte lyckas fånga pinnen. Hemräkning sker från den plats där pinnen landar, och poängen blir antal pinnlängder tillbaka till gropen. Vid "sprättning" räknas poängen med den stora pinnen, vid "slag" med den lilla, och vid "lekning" med den lilla multiplicerat med antal "lekningar" (upp upp osv). Två slag upp ger dubbla poängen, tre slag upp ger tre gånger, osv.

Skolan

Vid sju års ålder fick barnen börja i "folkskolan", som det hette på den tiden, och det var sedan obligatorisk skolgång i sju år. Inga skolskjutsar eller andra transporter fanns utan barnen fick lov att själv ta sig till skolan, hur lång än vägen var. Min mamma och hennes syskon hade ungefär fem kilometer till skolan, men de trampade upp en genväg över skogen och över en fors, och då blev det bara ca tre kilometers skolväg. Den stigen gick de varje skoldag i ur och skur och mormor Alma var alltid orolig för om de kom över forsen eller inte. Bron var ibland väldigt slipprig och hal och saknade räcken.

I slutet av 1930-talet gick de varannan dag i skolan och på lördagar men några år senare bytte man till varje dag men inte på lördagar. Lunchmaten fick de ta med sig hemifrån och

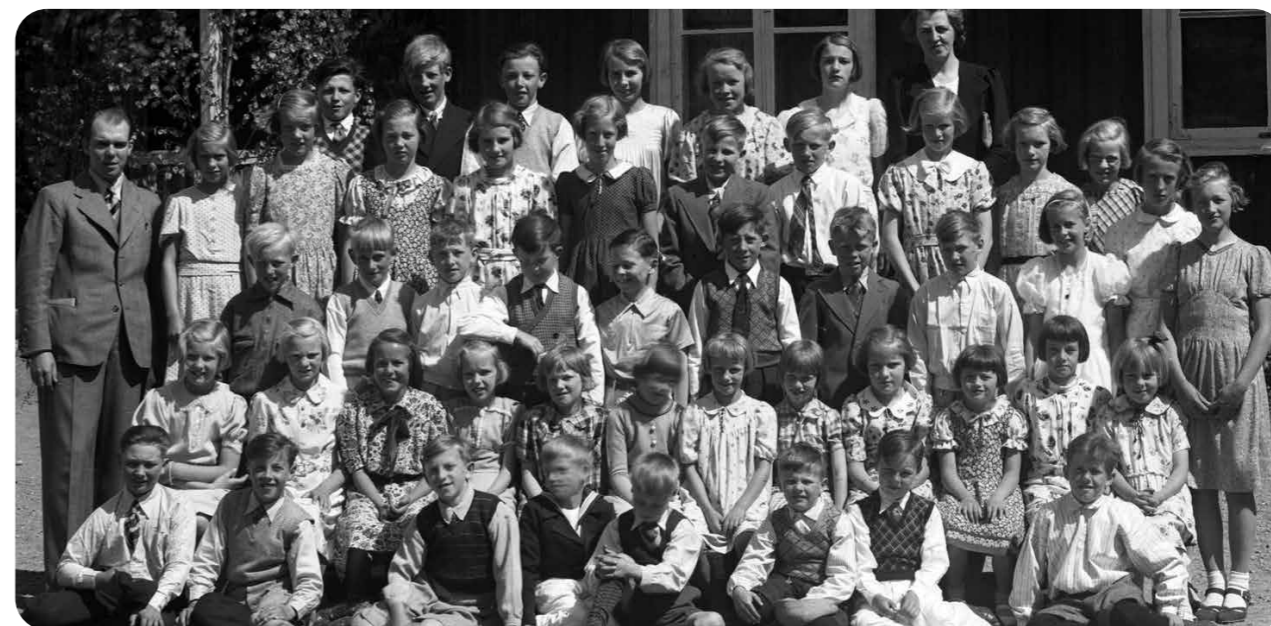
var hemmet fattigt fick de kanske klara sig utan lunch. Mamma tyckte synd om en skolkamrat och delade ibland med sig av sin lilla lunch som oftast bara bestod av en smörgås och mjölk.

Allt på skolan var mycket mer disciplinerat än vad det är idag. Man var t.ex. tvungen att vara knäpptyst under lektionerna och när man ville svara på en fråga var man tvungen att räcka upp handen och sedan ställa sig upp. Min blyga mamma vågade därför aldrig svara på frågor. Och när man skulle gå ut eller in i klassrummet så var man tvungen att gå på rad.

Mamma berättar: "min första skoldag var i ett gammalt missionshus i Säterud. Skolbänkarna stod i en rad i köket och rummet värmdes upp av en stor kamin. Min bror Gösta hade lovat mor att ta reda på mig efter skolan, men jag var rädd

Ovan: En typisk skolbyggnad förr i tiden med stora fönster och högt i tak. På bild Säteruds gamla skola i Sälboda norr om Arvika såsom den såg ut på runt 1940. Den är numera ombyggd till lägenheter. Nedan: Några elever som är ute och "jordar" sig och tar hand om sina grönsaker.

Det var inga skolfotograferingar inomhus med "greenscreens" som bakgrund på den tiden utan man gick helt enkelt ut och fotograferade sig. På bild här är några skolklasser på Säteruds skola 1939. Här finns bland annat morbror Gösta, Annemor (som gifte sig med Birger), morbror Ivar och mamma Britta.

att han skulle glömma mig, så jag stod länge och grinade utanför skolan innan han kom."

Några fler saker som var annorlunda mot nu var att man fick lära sig att odla och ta hand om ett eget litet grönsaksland med morötter och rödbetor m.m. Och när det gällde gymnastiken, kunde de som var dåliga på idrott, få slippa de lektionerna och stå och titta på istället. En del saker var kan man verkligen säga var bättre förr, en del inte.

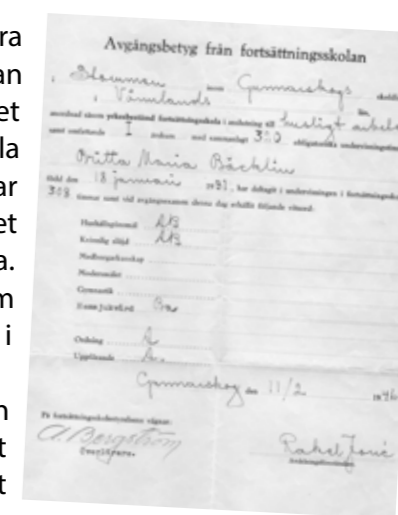
Sedan när man kom hem från skolan skulle man hjälpa till med arbetet hemma. Mamma fick t.ex. ibland till uppgift att vakta korna men då passade hon på att läsa läxorna samtidigt. De hade ganska många läxor på den tiden som t.ex.

rättskrivning, huvudräkning, läsning, geografi, historia och kristendom, och man skulle också lära sig psalmverser utantill. En dag när mamma lämnade en läxbok oövakad på en äng försökte en ko tugga i sig den. Tydligt tycker kor att papper är en delikatess...

På vintern när det var mörkt på kvällen fick alla samsas om den enda lampan som fanns och det var nog både mysigt och lite besvärligt, för när barnen samlades vid fotogenlampan på köksbordet, så såg inte mor Alma tillräckligt bra för att laga mat vid spisen. Inget som vi behöver tänka på nu för tiden i vårt "upplysta" samhälle.

Efter att man gått ut folkskolan fanns det två alternativ på fortsättningsskola att välja på

om man ville lära sig mer. Om man var flicka fanns det en hushållsskola och om man var pojke fanns det en slöjdskola. Det var det som erbjöds här i Gunnarskogs-trakten på den här tiden. Ett ganska lätt gymnasieval alltså.

Slutbetyg från Hushållsskolan.

Barnkolonier

Som en reaktion på den utbredda sociala misär som rådde, främst i storstäderna, växte det fram en barnkolonirörelse i Europa under 1800-talet. Rörelsen bottnade i idéer om det hälsosamma med frisk luft, friluftsliv och näringsrik mat. Barnkolonierna blev vanligare i Sverige från början av 1900-talet och var en relativt stor social verksamhet under sommaren i många kommuner ända fram mot mitten av 1970-talet (källa: wikipedia).

I skriften "Råd och anvisningar för anordnande av sommarkolonier för barn" från Statens fattigvårds- och barnvårdsinspektion beskrivs syftet med barnkolonierna:

"Under vistelsen vid kolonierna erhålla barnen icke blott god omvårdnad i förening med en genomförd och noga övervakad kroppshygien; de komma även i åtnjutande

av sund och närande föda, regelbunden vila och ett friskt härdande friluftsliv med bad i sol och vatten. [...] Under förutsättning av ett rätt handhavande av verksamheten torde kolonierna därför icke utan skäl kunna betecknas som verkliga skolor i fysisk och psykisk fostran."

Även mamma och några av hennes syskon fick åka på barnkoloni på sommarlovet. Inte för att de behövde mer frisk luft och friluftsliv, uppväxta på en bondgård som de var, utan mer för att avlasta föräldrarna, kanske undvika TBC och äta upp sig litegrann. Min mamma var liten och tanig till växten och behövde äta extra mycket, tyckte fröknarna. Därför försökte de få i henne välling med fet grädde till frukost varje morgon. Men hon vägrade oftast och en gång fick hon därför lov att sitta kvar med den där vällingskålen

framför sig tills hon åt upp. Envis som hon var satt hon därför kvar till nästa måltid utan att röra en droppe.

Den barnkoloni som mamma och hennes syskon bodde på låg vid sjön Mången norr om Gunnarskog och kallades först "Sandviken" och sedan "Solglimten". Barnkoloniernas höjdpunkt var 30–50-talet men under 60- och 70-talet började man anse att de kunde ha skadliga effekter på barnen. Mamma har berättat att en

av hennes bröder tyckte det var hemskt att vara där, för ibland kissade han i sängen, och då fick han själv lov att gå ner till sjön och tvätta sina sängkläder inför allas ögon. Det var fröknarnas lösning på problemet tydligen. Min mamma trivdes inte heller på barnkolonin, grät sig igenom större delen av sommaren, och längtade hem. Men annars har jag hört att många barn också trivdes på barnkoloni så jag tycker inte man bara ska se på dem med negativa ögon.

En grupp barn, fröknar och kokerskor m fl på barnkolonin "Sandviken" som senare döptes om till "Solglimten". Jag undrar vad herrn nere till höger tänkte använda käppen till?

Först fysisk aktivitet i form av simträning i den närbelägna sjön, sedan hälsosam mat ute i friska luften. Det var melodin för barnen på "barnkolonin Solglimten". En del mådde nog bra av det och en del längtade bara hem till sin familj.

Traditioner

Traditionerna på 30- och 40-talet var väl ungefär som nu, fast inte så mycket av allt, det vill säga inte så påkostat och inte så många dekorationer och presenter m.m.

Om vi börjar med påsken så hade mammas familj en lite annorlunda tradition som innebar att det gällde att vakna först av alla på långfredagen, för den personen fick plocka ihop en kvast med ris och springa runt i huset och smiska de som inte vaknat ännu. Det här var väl mest en kul grej bland barnen men det låg nog även ett allvar bakom det hela dvs att det var till minne av Jesu lidande på korset. Långfredagen var förutom det därför väldigt helig och man fick inte jobba och man fick inte göra något roligt som att gå på dans eller annat. Och i mammas familj åt de alltid ärtsoppa på långfredagen, kanske för att

man inte skulle äta jättegod mat heller, även om en del älskar den maten. Kyrkobesök var också ett inslag på långfredagen beroende på om det gick att ta sig dit eller inte. Om isen låg kvar så gick det hyfsat bra, men annars fick de ta den långa vägen runt sjön, och då var det cykel som gällde, för de hade ingen bil. En långfredag när även min pappa hade kommit in i bilden ville de hjälpa mormor Alma, som var lite religiös, och ibland längtade till kyrkan. Isen låg fortfarande kvar men den var ganska tunn och vid sjökanten var det öppet vatten en bit ut. Men de beslutade sig ändå för att ge sig iväg. Pappa tog cykeln och mamma och mormor Alma tolkade efter på en spark. En spännande resa som förmodligen kunde slutat lite hur som helst.

Traditionen på påskafton sedan var att barnen

Påskkalas och utklädda påskkäringar. Mycket är detsamma då som nu. Övre bilden är från hembygdsgården "Fridhem" 1952. Min pappa Nils-Erik är längst till vänster. Nedre bilden är okända påskkäringar från 1940-talet.

Gunnarskogs kyrka på andra sidan sjön Gunnern, dit mamma, pappa och mormor Alma gav sig ut med spark och cykel på den tunna isen en långfredag i början på 50-talet.

klädde ut sig till påskgummor eller påskgubbar och besökte grannar och släktingar. Med sig hade de påskbrev med en målad teckning och kanske något gott i. Om man inte ville eller kunde klä ut sig gällde det att öppna dörren, slänga in påskbrevet och sedan snabbt springa iväg och gömma sig, för man skulle inte visa vem det var som kommit med gåvan. På kvällen

var det påskbrasa i mammas familj för då passade mormor Alma på att plocka ihop allt ris som legat på rabatterna under vintern och gjorde en liten eld som alla samlades omkring. Speciellt med påskaftonen var också att då fick alla två ägg om de ville. Det var enda dagen under året som det var så stor utdelning på äggfronten.

En lite sliten och brännskadad trätomte som varit med om många jular under sin livstid.

Julen började inte så tidigt på året som nu och man hade inte en massa ljusstakar och stjärnor i fönstren. En trearmad trätomte kommer mamma ihåg att de satte ljusstumpar i eller så tog de bara en potatis och gjorde hål i för sterainljuset.

Lucia firades inte heller speciellt mycket utan var som en vanlig dag bara. Eller en väldigt traumatisk som för mamma, för då var alltid slaktaren inbokad. Så istället för ljuva luciasånger och en skridande lucia med ljus i hår var det

grisar som skrek och slaktknivar som ven i luften. Och istället för saffransdoftande bullar och nygräddade pepparkakor var det istället blodiga delar av grisen som låg på köksbordet, och sedan var det jobb hela dagen med att göra korv och syltor och annat. Man kan ju tycka att det här är en naturlig del av bondelivet och att alla barn borde bli vana med det här, men för mamma var det en så hemsk dag att hon försökte gömma sig under madrassen för att slippa undan det hela. Hon hade ju blivit kompis med grisen och ville absolut inte att den skulle dö.

Efter lucia hände inget speciellt hos mammas familj förrän på julaftons morgon då de nytvättade trasmattorna skulle läggas ut på golven. Och de skulle ligga tätt tätt bredvid varandra över precis hela köksgolvet. Och så skulle julgranen hämtas och kläs med smällkarameller och annat hemgjort. Någon större julklappsutdelning på kvällen var det dock oftast inte tal om. Första julklapparna som mamma kommer ihåg var en liten docka till henne och en liten gul bil till hennes lillebror Nisse, och då var hon nog ungefär nio år gammal. Speciellt med julen annars hos mammas familj var att då var nästan aldrig pappa Arvid hemma. Det var tydligen då spriten och dryckesvännerna lockade extra mycket så istället för att fira jul med familjen drog han till Arvika. Första gången mamma minns att han var hemma en jul var hon i vuxen ålder och då var han så glad och lycklig över att äntligen ha lyckats stå emot beroendet för en gångs skull.

Födelsedagar var inte heller så påkostade och uppsjågade med en massa presenter som nu för tiden. Men barnen såg ju inte heller en massa

*De nytvättade trasmattorna är utlagda så nu är det jul!
Från "tomten" Anna-Stina, Birger, Ivar, Gösta, Alma, Nisse och Britta.*

leksaker i TV-reklam och butiker och visste inte heller vad som fanns eller vad de borde vilja ha. Så de förväntade sig inte heller en massa presenter och suktade inte efter en massa leksaker. Om man över huvud taget fick någon present var det något hemmagjort som stickade strumpor, en hemmasnickrad docksäng eller en docka med celloidhuvud och bomull som hår. Men en tradition som Alma alltid höll fast vid det var att det skulle bjudas på nybakad sockerkaka när någon fyllde år.

Idrotten

I början av 1900-talet var inte idrotten speciellt utbredd i Sverige, men 1903 bildades Svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas riksförbund, numera Riksidrottsförbundet, och idrottsrörelsen kom igång så smått i storstäderna. Av någon anledning tog intresset riktigt fart under kriget och då spreds den även ut på landsbygden. Åren 1919-1929 fördubblades RF i fråga om såväl medlemskap som föreningar och 1939 var antalet medlemskap i RF 390.000. Men det låter kanske inte så mycket om man jämför med dagens ca 3 miljoner registrerade medlemmar. Dessutom mest män, bara ca 10% var kvinnor jämfört med nu där det bara är några procent mer män i idrottsrörelsen. I alla fall när det gäller föreningsidrott, för kvinnor idrottar också mycket inom sådana idrotter som inte är kopplade till någon förening.

Däremot var det många kvinnor som tidigt hakade på skidtrenden som drog över landet på 20- och 30-talet. Det var många framgångar på olympiska spelen, som sändes på radio, och därför blev många sugna på att prova på sporten. I S:t Moritz 1928 tog Per Erik Hedlund "Särna-Hedlund" Sveriges första OS-guld på 50 kilometer. Mamma och hennes fyra bröder var några av dem alla som vid tidig ålder började med längdskidåkning och de blev efter några år ganska framgångsrika. Bland annat skördade min mamma många segrar här i Värmland. Mycket berodde det nog på att hon hade fyra bröder som träningspartners som hon fick kämpa på lite extra för att hänga på. Och den hårda träningen tillsammans med hårt kroppsarbete på gården gav gott resultat. Hon

Ett gäng vältränade damer på träningsläger i Kösstorp, Lekvattnet i NV Värmland. Inte så konstigt att de var vältränade, de finansierade lägret genom att jobba i skogen på förmiddagarna. Och sedan hade kvinnorna även ansvaret för att det fanns mat på bordet efter träningspassen. Jag undrar vad dagens idrottsmän- och kvinnor skulle säga om det upplägget?

berättade en gång att det nog inte fanns någon annan kvinna som kunde staka lika fort som hon. Hennes armmuskler var inte att leka med.

Mamma fick sina första skidor vid fem-sex års ålder och hon berättar "min bror Gösta överraskade mig med att göra skidor åt mig. Han höll till i stallen med dåliga verktyg. Spåret i skidan bankade han

fram med hjälp av en spik. Min första tur på skidorna var till min vän Annemor och tillbaka. Stavar var käppar. Skidorna gled inte så bra."

Sedan vid tio års ålder fick hon till sin stora glädje ett par riktiga skidor i björk i julklapp av bröderna. På den tiden fanns det att köpa för ca 4 kr st och kanske la de fyra bröderna en krona per

Bilden ovan är ett exempel på hur spårkvalitén kunde vara på 40-talet. Det här från en skidtävling i Glava och det är mamma Britta som står på skidorna. Nedan är en bild på några av Sälboda GOIF:s skiddamer, fr v Doris Östling, Gun Norrby och mamma Britta.

person för att ha råd. Men underbart är kort, redan på julaftonskvällen åkte hon över ett dike och den ena skidan gick av på mitten. Sedan var det slut på den julstämningen.

Snötiligången var oerhört mycket bättre på

40- och 50-talet än vad det är nu för tiden. Man kunde åka skidor under en lång period här i västra Värmland men man var ju inte heller så noga med spårkvaliteten. Många skidtävlingar arrangerades med enbart handgjorda skidspår

Mammas första skidor

Th är mina morbröder Birger och Gösta samt mamma Britta på fikapaus utanför fritidsstugan "Bytorpet" som fortfarande finns kvar och används flitigt både sommar som vinter. Nedan är morbror Nisse på skidtur över de vita vidderna på "Byamossarna" öster om Gunnarskog. Det här är fortfarande ett relativt snösäkert område och här finns även det ganska nyinvidga "Hertigparets vandringsled" till minne av H.K.H. Prins Carl Philip och H.K.H. Prinsessan Sofias giftermål som min man var initiativtagare till.

dvs att några skidåkare föråkte några vändor fram och tillbaka. Fyra skidspår gjordes så de i mitten var för skidorna och de yttre för stavarna. Skidtävlingarna blev snabbt populära och t.ex. drog en skidtävling igång 1951 i Gunnarskog som hette "Bergsjöloppet" och lockade flera hundra deltagare med många skidstjärnor som t.ex. Sixten Jernberg från Lima. Klasserna som fanns var herrar, juniorer, ynglingar, damer och pojkar och efter loppet skulle alla samlas till skidbal i Folkets hus. Det gällde att inte köra slut på sig helt så man orkade med att dansa också.

Så här stod det i inbjudan 1952 om herrbanan på 35 km:

"Först jämn med något uppför, sedan utför och något jämnt ned till sjön, efter sjön kraftig stigning och långsluttande uppför i 2 km. Fram till Granmossen omväxlande terräng, därefter stark stigning i ung. 500 m, sedan omväxlande och utför till Tobol. Banan går sedan över gården ner till Rexed, sedan uppför till matstationen i Stommen ca 17 km från starten. Sedan mest gården upp till skjutbanan, därifrån stark stigning samt något utför till Folkets park. Efter en utförlöpa på ung 2 km lång, går banan i omväxlande terräng med några kraftiga stigningar och över tjärn, fram till matstationen vid Dammarn, 27 km från starten. Till mål går banan sedan i lätt, jämn terräng. OBS! Ur-spår regeln gäller ej förrän Bergsjön passerats."

Till vänster några bilder från populära Bergsjöloppet i Gunnarskog. Övre bilden: Mamma Britta som kranskulla. Mellanbilden: Målgång vid gamla skolan i Sätered. Nedre bilden: Prisutdelningen på Bergsjöloppet (morbror Birger).

Några fler bilder från träningslägret i "Kösstorp" i norra Värmland. Övre bilden visar skidträning i backen nedanför Kösstorp. Nedre bilderna visar hur vallaboden såg ut (tv) och till höger hela det träningsugna gänget samlat. Min pappa (två fr v) var egentligen inte någon skidentusiast men jobbade som skogspraktikant och var den som ordnat skogsarbete så de kunde finansiera lägret.

Recept på skidvalla

"Till 1/3 liter god trätjära tager man för 50 öre harts och 50 öre hvitt vax, samt två stycken prima stearinljus, för 5 öre pulvriserad blyerts och 1 kaffekopp smält svinister. Tjären, hartset, vaxet, stearinljuset och istret lägges i en panna eller dylikt och låter man allt sammans smälta samman för sakta eld hvarefter blyertsen tillsättes och omröres, allt sammans väl hvarefter man slår ut vällan i en bleckform, med vid botten, så att den kommer att bli ungefär 1 tum tjock. Hartset och vaxet köpes bäst på apotek."

Från början av förra seklet och hämtat ur skogvaktarnas branschtidning.

Kanske använde morbror Ivar någon liknande skidvalla under sina skidturer? Miljövänlig var den i allafall på den tiden och inte behövde man bry sitt huvud med alla olika alternativ.

DM i terränglöpning 1948.

Fotbollsmatch med Sälboda borta 1953.

Målområde på en orienteringstävling 1953

Andra idrotter som också började bli populära under den här tiden var t ex friidrott, fotboll, bandy, cykling och orientering.

Och orientering var en sport som många av mina släktingar också ägnade sig åt, därför blir det lite fokus här även på den sporten. Om man googlar på orientering kan man se att den första officiella tävlingen arrangerades 1897 i Nordmarka utanför Oslo. Fyra år senare arrangerades den första orienteringstävlingen i Sverige, närmare bestämt i Sundbybergsområdet utanför Stockholm, med endast män inbjudna och på en bana som var 14 km lång. 1925 blev det även tillåtet för kvinnor att tävla och 1935 anordnades den första SM-tävlingen.

Orienteringssporten har sedan utvecklats enormt, helst då på kartfronten från att det bara fanns generalstabskartor eller s.k. "backstreckskartor" i skala 1:50.000 till dagens superexakta kartor på skalor ner till 1:5.000,

framtagna med gps och andra hjälpmedel. Däremellan användes ofta den topografiska kartan eller "grönsaksbladet" och sedan bättre och bättre kartor i allt större skalor.

Kontrollerna var alltid bemannade med människor som satt och väntade med glada tillrop. Sedan var det dags att själv rita in nästa kontroll (nedan tv). Hade man för bråttom och slarvade kunde det vara ödesdigert. Efter målgång var det dags för det obligatoriska orienteringssnacket. Med dåliga kartor och egenritade banor hade man nog mycket att prata om. Nedan mamma Britta och morbror Birger.

Övre bilden visar svenska landslaget i orientering på besök i Värmland. Var damerna är och varför de var i Värmland förtäljer inte historien. Men fin skulle man vara även om man var "skogsmulle". Nedan till vänster en bild från en prisutdelning med morbror Birger (tv) och morbror Gösta (th). Nedan th visar dåtidens transport av ett gäng orienterare på ett lastbilsflak. Sådant ser man bara på studentfirande nu för tiden.

SYSKON SOM DOMINERAR: (fr. v.) Ivar, Gösta, Brita, Birger och Nisse Bäcklin. Brita är Värmlands bästa skidåkerska och bröderna tog hem årets budkavle-DM för Gunnarskogs IK! Foto: Rolf Gleisner.

FEM SYSKON bildar bästa laget på skidor i Värmland

Av INGE DAHLIN

GUNNARSKOG (Expressen). Det är en ovanligt duktig barnaskara som hemmansägare Arvid Bäcklin i Sälboda har. Sälboda ligger i Gunnarskog i västra Värmland.

Fyra pojkar och en flicka bor kvar hemmavid. De fyra grabbarna, som heter Birger, Gösta, Ivar och Nisse, hör till den värmländska eliten i orientering och skidor. Kvartetten bildade Gunnarskogs IK:s förstalag i Värmlands budkavle-DM, häromsöndagen — och tog hem segern efter en spännande slutstrid. DM-et hade nog vunnits betydligt överlägsnare om inte de yttre förutsättningarna varit de sämsta tänkbara. Det blev nämligen snöfall och perfekt spårnö frampå morgonsidan så att de "sällskapssjuka" deltagarna fick det bra förspånt. Birger var slutman i Gunnarskogs brödralag. Han ledde med en halvtimme när han gav sig i väg. Eftersom han ledde var han den ende som behövde orientera på riktigt. Följden blev att fyra man låg på linje 200 meter från mål. Samtliga fyra pulsade i snön mot målet med laggarna i näven. Birger pulsade bäst och vann med några sekunder.

Bäcklin-brödernas syster, som heter Brita, är nästan ett strå vassare än de här fyra. Hon är Värmlands i särklass bästa skidåkerska. Och antagligen den sötaste. Har flera skid- och orienteringspris än någon av bröderna. 24-åriga Brita är 15-faldig distriktsmästarinna, därav fem individuella segrar. I Sundsvalls-SM i år var hon enda värmländska dam. Resultatet blev en 15:e-plats på dam-milen, vilket inte alls är fy skam. Förlovad är hon också — naturligtvis med en orienterare. "Det är bra, för ingen

av oss kan springa ifrån den andre", säger hon.
En närmare presentation av Bäcklin brothers ser ut så här: Birger, 32 år, är lika mycket skidränna som skärmetare. Framsta meriter DM-seger i lag för Gunnarskog (50 km) och 10:e plats på Särnatävlingarnas 30 km 1954. Sina största insatser för idrotten gör han mer i det tysta, framförallt som kretsledare inom LOGT. Birger var den förste av syskonen som började idrotta på allvar. Han var då 14 år. För att få sällskap på träningskvällarna tog han de andra syskonen med sig, allteftersom de växte till i ålder och visdom.

28-åriga Gösta är den hittills

• Här är en del av de medaljer och priser som Brita har skidat ihop under de åren hon varit i toppen i Värmland.

mest framgångsrike av bröderna. Han är mest orienterare. På skärm-SM i höstas nådde han en hedrande elfteplacering. På Värmlands DM blev han tvåa efter skogskungens Ragnar Hedlund. Bästa prestationen är dock segern i distriktsmatchen i Ludvika-trakten i höstas mot Dalarne och Stor-Oslo.

25-åriga Ivar har orienterat ända sen han var 11 år — liksom Birger och Gösta började han 1941 — men har gått in för tävlingssport först på senare tid. Så väldigt stora lagrar har han inte skurit än. En 3:e plats i A-klassen i NWT:s stora propagandorientering var den största bedriften före budkavlesegern.

Men Ivar är en framtidsman liksom lillbrorsan i gänget, 21-åriga Nisse, som alltså inte förrän i år fått vara med seniorerna och leka. I budkavlen kom han med i sista momangen som nattreserv. Men då han just muckat från militärtjänst har han bra kondition och gjorde också ypperligt ifrån sig.

Tilläggs bör:
att alla bröderna ägnar skogen sitt vardagliga jobb. Gösta är instruktör på den nya flotta skogsvårdsskolan i Sunne, Birger apotekare, Ivar och Nisse "vanliga skogsarbetare. Ivar är för resten en överdängare med såg och yxa. Dessutom är han slagfärdig som få.

att Arvid Bäcklin har ytterligare en dotter, som är gift och bor i Stockholm. Även hon tävlingssker skidor, men bara i Värmlandsföreningen och liknande sammanhang.

Storskogens folk i Glava:

Ungt skogvaktarpar får leva friskt friluftsliv

Som en vintervind kommer hon den unga skogvaktaretrun och stormnervsken Brita Ostlund. Med sitt blonda hår vitat av rimfrost till en silverhätta och med sina glittrande ögon, ser hon ut som en aktia viltänga dotter. Slankt och spänstig är hon och omgiven av en nästan elektrisk atmosfär av livsglädje och kampanda. Det var bara några dagar kvar till en av årets större tävlingar, då, när vi hälsade på, och det härdhöordes, även om inte snöflöcket var tjockare än att spåren fick läggas upp på ny rår och öppna fält.

En "Nordlandets dotter" med en rad idrottsliga meriter

Journalisterna skrev ofta på ett mer romantiskt och utbroderat sätt förr i tiden som t.ex. i artikeln ovan om "hår vitat av rimfrost till en silverhätta" och om "äppelröda, vindpiskade kinder och glittrande ögon".

Kriget & lumpen

Efter den tyska invasionen av Norge under andra världskriget var Värmland i fokus för många militära aktiviteter. 1941 fanns nära 150.000 man inkallade i Värmland, inför det tyska anfallet mot Sovjetunionen, och för att Tyskland krävde att få transportera en fullt utrustad division på svenska järnvägar, från Charlottenberg till Haparanda. Vid denna tidpunkt genomfördes därför flera större militärovingar i Värmland, med fältförband tillförda från andra militärområden.

I samband med att svenska regeringen sade upp det så kallade "transiteringsavtalet" (transport av tyska militärer och krigsmaterial genom Sverige) fruktade Sverige ett tyskt anfall och höjde därför beredskapen rejält. Överbefälhavare Olof Thörnell bedömde då att ett tyskt anfall mot Sverige skulle ske över Eda, Arvika och Karlstad, för att tyska styrkor

snabbt skulle kunna ta sig vidare till Stockholm. Under sensommaren 1943 kan så många som 250.000 inkallade ha funnits i Värmland.

Livet i de värmländska orterna vid gränsen mot Norge kom därför under beredskapstiden att präglas av militära aktiviteter och det periodvis mycket spända läget. Så också för mamma och hennes familj. Utefter den upptrampade genvägen till skolan gick de varje dag förbi ett gäng militärer som grävde skyttegravar nära den omtalade och "farliga" forsen. Hungriga var de och ville att mamma skulle springa hem och hämta några smörgåsar i utbyte mot en liten slant. Detta tyckte dock inte min mormor var någon bra idé.

Annat som var speciellt under den här tiden var att det under andra världskriget rådde brist

Äldste sonen Birger gjorde lumpen mitt under brinnande kriget och fick därför gå vakt vid norska gränsen (ovan okänd kompis till Birger). Lillebror Ivar (tv) fick det lite lugnare under sin rekryt.

på mat i Sverige. Därför blev myndigheterna tvungna att börja ransonera. dvs fördela den mat som fanns så att den skulle räcka till så många som möjligt. Varje hushåll fick därför ett antal ransoneringskort eller kuponger som gav dem rätt att köpa en viss mängd mat.

Minnesvärt var också mörkläggningen som

användes sedan så kallat luftskydds-tillstånd införts i landet. Inomhus täckte man därför för fönstren innan man tände lamporna och man utnyttjade lämpligt material som träfiberplattor, skivor av plywood, wellpapp och liknande samt gardiner och papper av ljusstätt material. Eller tjärpapp som i mammas familj.

När Norge gav upp för tyskarna 1940 lämnade den norska kungen och regeringen Norge och bildade en exilregering i London. Tv en engelsman i Kongsvinger. Tyskarna använde sedan propaganda, våld och terror för att skrämja det norska folket till lydnad under ockupationen. Över 30.000 norrmän sattes i fängelser och koncentrationsläger som tyskarna upprättat i Norge. På bild th morbror Birgers vän Emmanuelsson vid ett av dessa koncentrationsläger.

Lumpen: 1901 beslutades det att det så kallade in-delningsverket skulle avskaffas och ersättas med en allmän värnpliktsarmé. Indelningsverket var ett svenskt militärt organisationssystem som skapades av Karl XI 1682. Indelningsverket såg till att en eller flera gårdar gick samman och bildade rusthåll och rotar som ansvarade för en ryttare, soldat eller båtsman som de avlönade

och gav ett soldattorp och lite jord att odla på. Varje officer fick en gård att leva på i fredstid och dessutom lön.

Våren efter att värnplikten infördes ryckte den första kullen på cirka 30.000 svenska män in i svenska försvaret. Grundutbildningen var på 150 dagar med tre repetitionsövningar och omfattade alla män mellan 21-40 år.

När andra världskriget bröt ut och krävde ytterligare upprustning så förlängdes grundutbildningen till 360 dagar och mellan 35.000 och 40.000 värnpliktiga ryckte in varje år. Även under 1950-talet var det fortsatt hög beredskap, med stora upprustningar inom försvaret, inte minst inom det färska svenska flygvapnet. Runt 45.000 man gjorde värnpliktsutbildningen varje år.

Högvakt har funnits vid Kungliga slottet sedan 1523 och utgjordes då av 100–200 soldater som även stod för stadens ordningshållning och brandförsvar. Idag går förband från hela Sverige högvakt och de utgör en viktig del i skyddet av Kungafamiljen och av den militära beredskapen i Stockholm. Huvudansvaret för att bemanna högvakten har Livgardet.

Nedan och till höger: Bilder på Högvakten i Stockholm från mitten av 40-talet.

Nykterhetsrörelsen

Den svenska nykterhetsrörelsen uppstod under 1800-talet och fick så småningom ett ganska stort politiskt inflytande. På 1950-talet var en majoritet av riksdagsledamöterna organiserade nykterister. Det huvudsakliga arbetet gick ut på att helt förbjuda så kallade rusdrycker. De ansågs splittra familjelivet och vara ett hinder för den demokratiska utvecklingen.

1922 genomfördes en folkomröstning om rusdrycksförbud. Totalt 49 procent röstade för totalförbud för försäljning av alkoholhaltiga drycker. Det blev inget förbud, men nästan halva svenska folket och en majoritet av kvinnorna tog ställning emot alkohol.

Efter folkomröstningen beslutade riksdagen att inte förbjuda vin, sprit och öl, däremot blev det förbjudet att tillverka och sälja starköl

och starkcider i Sverige. Och motboken som införts under ransoneringsåren under första världskriget fick vara kvar trots att andra ransoneringsåren från krigstiden upphört. Dessutom infördes andra återhållsamma åtgärder som mattvång på restauranger och barer.

Nykterhetsrörelsen ändrade strategi och kom i fortsättningen att satsa mera på upplysnings- och informationsarbete. Det dröjde dock många år innan man officiellt strök förbudskravet.

Nykterhetsföreningen blev också en samlingspunkt för kultur och nöje. Där fanns ofta bibliotek, studiecirkel och diskussionsklubbar. På det viset blev böcker och utbildning tillgängligt för många fler. Medlemmarna erbjöds också andra möjligheter till aktiviteter

Ovan: Gruppbild från mitten av 40-talet på medlemmarna i Logen Svea utanför Gunnarskog.
Till höger: Bild från en av Logen Sveas kabaréer.

inom föreningen. Den blev för många en skola i demokrati, eftersom arbetare här gavs möjlighet att lära sig demokrati som arbetsätt och dessutom fick driva sina egna frågor.

I mammas familj blev det naturligt att

nästan alla barnen gick med i den lokala nykterhetsföreningen. De hade ju på nära håll fått uppleva det negativa med alkoholhaltiga drycker. Helst den äldsta brodern blev en väldigt engagerad och uppskattad medlem.

Ovan och nedan: Logen Svea på skidutflykt till "Kolarkojan" mellan Gunnarskog och Arvika.

Yrkesvägar

Barnen fick oftast ge sig ut i arbetslivet mycket tidigare än nu för tiden, antingen genom att ta större ansvar hemma på gården eller så söka sig arbete på annat ställe. I mammas familj fick storebror Birger vid tidig ålder ta ett stort ansvar för arbetet på gården, dels för att det var tradition att den äldste sonen var den som så småningom skulle ta över gården, och dels för att pappan "försvann" ibland och då behövdes någon annan som ryckte in och styrde upp arbetet på gården.

För flickorna var det oftast arbeten som piga, barnsköterska eller hushållerska som gällde. När äldsta systemen Anna-Stina slutat skolan vid 13 års ålder fick hon börja arbeta som piga i granngården. Hon fick inte bo hemma trots att det var så nära hem utan bodde där i en kammare innanför köket som hon delade med frun i huset.

Mannen i huset sov i köket, det var trångt och kunde bli pinsamt när han ville göra visit hos sin hustru. Men för det mesta sov hon nog djupt, det var långa arbetsdagar, hon började klockan sex på morgonen och slutade vid sju på kvällen.

Lite senare i livet jobbade hon på "Arvika-nejdens mjölkbar" som barbiträde. Efter en tid med det här arbetet drog hon vidare till Stockholmstrakten för att bland annat arbeta på Nacka barnupptagningshem.

Mamma började också arbeta vid 13 års ålder och hennes första jobb blev som barnpiga hos en tandläkarfamilj i Arvika. Den perioden minns hon med både glädje och förskräckelse, för hon tyckte väldigt mycket om det lilla barnet, men vid ett oöväntat tillfälle cyklade han iväg med en kompis och försvann. Tur hon var snabblopt för

Ovan: Moster Anna-Stina (i mitten) tillsammans med kollegor på Nacka barnupptagningshem. Till höger Anna-Stina tillsammans med kavaljer utanför Mjölkbaren i Arvika. Mjölkbaren var något som drog igång på 1930-talet och som sedan dog ut någon gång på 60-talet. Det var enklare restauranger som serverade mjölk tillsammans med husmanskost eller smörgåsar. De lanserades av den statligt stödda organisationen "Mjölpropagandan" som ville att svenskarna skulle dricka mer mjölk och mindre kaffe. Något som tydligen inte lyckades speciellt bra för Sverige är ett av de länder som dricker mest kaffe i världen.

hon fick springa över hela stan och leta innan hon hittade honom. En annan gång skulle frun i huset städa och gjorde i ordning en hink med frätande lut i. När frun vände sig bort en kort stund råkade pojken ramla baklänges i hinken och då blev hon alldeles paralyserad så mamma fick rycka in och

försöka rädda den frätskadade ryggen så gott det gick. Man fick växa upp fort på dem tiden och ta stort ansvar redan i tidig ålder.

Lite senare jobbade hon en kort tid med städning och köksarbete på privatskolan Lundsberg. Där var det noga. Eleverna skulle serveras vid långbord med stärkta dukar och man fick inte att spilla en droppe och i elevkorridorerna ställdes skorna ut på stod på rad i väntan på att bli putsade. En föreståndarinna styrde och ställde allt med järnhand så hon trivdes inte och drog strax vidare till ett jobb på sjukhemmet i Filipstad.

Ovan: Privatskolan Lundsberg nära Storfors i Ö Värmland, foto Värmlands museum. Tv: Kvinnorna förr i tiden jobbade ofta som hushållerskor, detta är en avlägsen släkting som hette Ottilia.

Alla mina morbröder jobbade i skogen i unga år, innan de vidareutbildade sig eller bytte bana. Bland annat tog några på sig skogsarbetarjobb långt upp i Dalarna och på ett gammalt vykort kan man läsa följande:

“Särna söndag

Vi kommer hem på onsdagen den 21:a om vi inte frusit ihjäl till dess. Det är nog mellan 30-40 grader idag och det är nästan lika kallt inne i det här vedskjulet vi bor i. För övrigt är allt väl. /Hälsningar Birger och Gösta”

Ett både lugnande och oroande vykort för mormor Alma kan man tänka sig.

Ovan: Slit och släp i meterhög snö. Den till höger är morbror Nisse, den andra okänd. Till höger: Kanske var det den här kajan som mina morbröder bodde i när de högg skog i Särnatrakten? På bilden morbror Birger (th), tillsammans med Sven Forsberg.

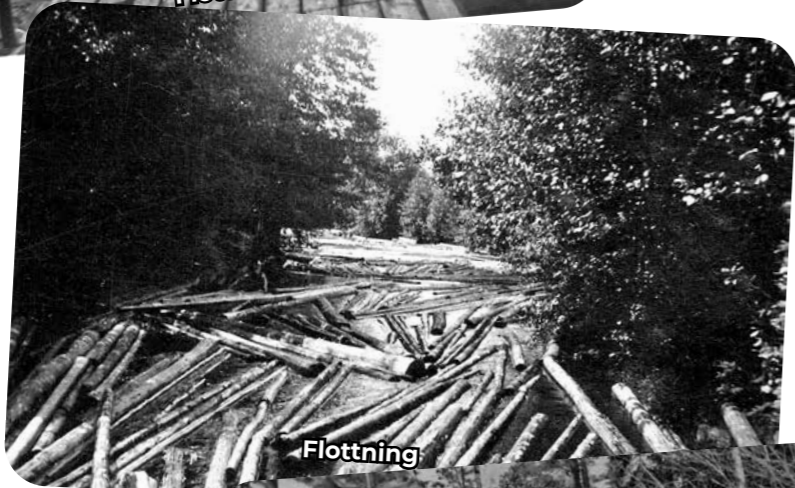

Flottning

Plantering

Flottning

Kolning

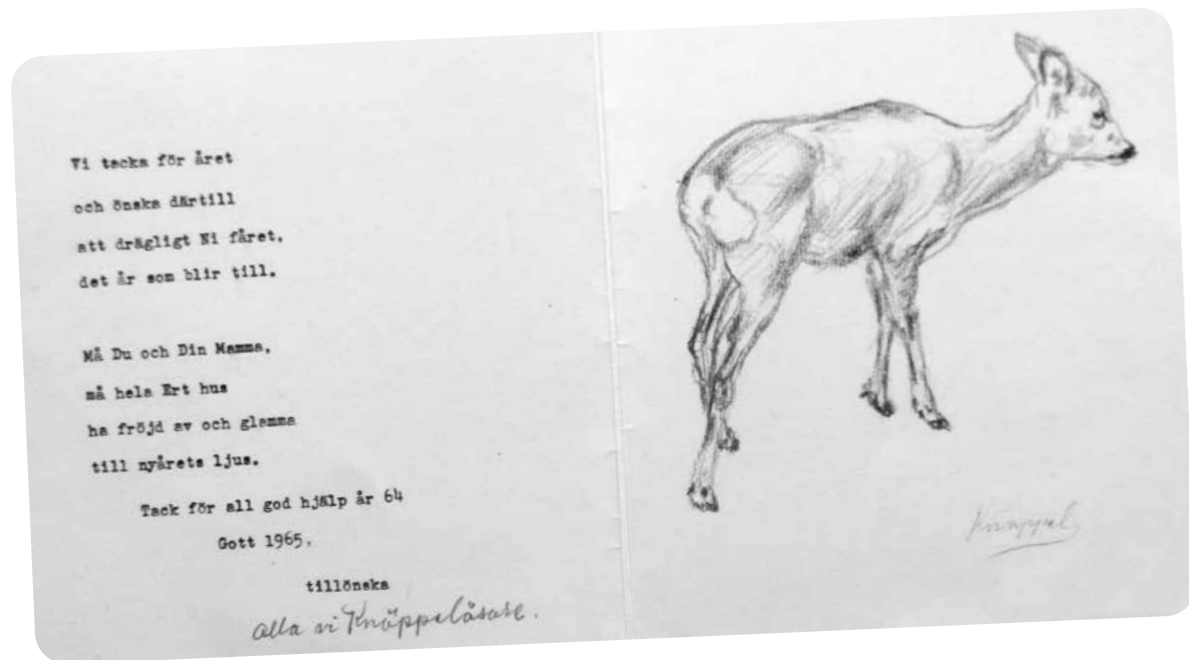

Avverkning

Stämpling

Morbror Ivar som var van vid djur arbetade även som djurvårdare under några år hos konstnären Arvid Knäppel. Arvid hade ett reservat för nordiska vilda djur med bl.a. älgar, lodjur, björnar och hjortdjur. Ovan en personlig hälsning och teckning till Ivar från Arvid.

Ett annat exempel på yrke på den här tiden hade min farfar Nils som jobbade som konduktör på stambanan i Västra Värmland.

Frieri & giftermål

Hur hittade man någon partner, eller "gemål" som det hette på den tiden, när det varken fanns sociala medier, dejtingappar eller "bonde söker fru"?

Jo, man kunde till exempel gå med i en nykterhetsrörelse som jag skrivit om i kapitlet innan. Min morbror Nisse har skrivit följande: "I Fridhem som logelokalen hette, hölls med jämna mellanrum logemöten, färggranna ceremonier, dans och kabaréer. Men det som åtminstone jag kommer ihåg mest var nog den "obligatoriska mörkleken". Efter dansens slut parades man ihop två och två, en skulle vara singel och ropa: "min make är bra men någon annans var bättre". Så släcktes ljuset. I början fungerade leken bra, men efter ett tag hittade de flesta en bra partner att hångla med. Då bytte man inte gärna ner sig. Det

blev bara ett fåtal som bytte plats. När någon blev missmodig, kunde han eller hon smyga iväg och tända ljuset. Då kunde man få se både det ena och det andra. För mig blev det en lärdom att i mina första tafatta försök få pussa ett antal flickor."

Andra bra sätt som min morbror berättat om var att åka på någon av alla de danstillställningar som anordnades på den tiden. De var betydligt fler än vad som finns nu. Eller så gå på bio i stan och ta sig en mosbricka.

Andra vanliga sätt var nog att träffa någon där man arbetade eller så hittade man sin pärla nästgårds. Morbror Birger hittade sin bara några hundra meter hemifrån. Mina föräldrar träffades genom idrotten så det var också ett bra sätt och är väl fortfarande.

Min mamma Britta och pappa Nils-Erik på sin första romantiska dejt på skidor bland snötyngda granar i Bogen.

Bilder från en danskväll på träningslägret i Kösstorp. Min pappa (längst till vänster) stod för underhållningen tillsammans med några av träningskompisarna.

"Räkna de lyckliga stunderna blott" har morbror Ivar skrivit under det här kortet där han är på promenad med mamma Britta och grannflickan Annemor som senare gifte sig med morbror Birger. På bilden nedan är det dags för bröllop för någon.

Moster Anna-Stina gifte sig med sin John i en "vanlig" finklänning men när det var dags för lillasyster Britta några år senare ville hon att hon skulle få en riktig bröllopsklänning. Anna-Stina som var utbildad klänningssömmerska både designade och sydde den vackra klänningen själv. Lite spännande var det för kroppsmåtten skickades per post och klänningen provades inte förrän kvällen innan.

På 40- och 50-talet gifte man sig ofta i en vanlig finklänning. För många kvinnor kändes det nog slösaktigt att köpa en klänning för bara ett tillfälle. Man såg praktiskt och ekonomiskt på saken. Dessutom gjorde andra världskriget att det var brist på fina tyger. Och kanske var det bråttom? Kanske det redan var en liten på väg

och då ville man vara gift. Min mamma som gifte sig 1955 skaffade dock en vacker vit klänning och det gjorde många med henne. (Mer om hennes klänning ovan.) Jag själv hade rosa byxor och en blommig t-shirt. Jag tänkte praktiskt som de under kriget och ville bara köpa något som jag kunde använda flera gånger.

Semestrar & resor

Företeelsen "semester" blev en lagstadgad rättighet i Sverige först 1938 och bestod först av två veckors betald semester som sedan ökades till tre veckor 1951. Anledningen var det ökade tempot inom bland annat industrin som slet ut arbetarna allt fortare. Men med hjälp av lite semester hoppades man att arbetarna skulle hålla sig friska resten av året så den snabba produktionstakten skulle kunna fortsätta. Alla utom lantarbetare, egna företagare och husmödrar fick då rättighet till semester.

I utredningarna som föregick riksdagsbeslutet grubblade man över hur man skulle få folket att använda sin semester på ett bra sätt. Vitsen med semesterveckorna var ju att de skulle komma tillbaka till jobbet friskare och piggare och därmed orka jobba mer. Därför kom man

fram till att de borde ge sig ut på landet, andas frisk luft, cykla och promenera - och helst ha fått lite bildning också. Men man litade inte på att det svenska folket skulle förstå det, så därför genomfördes flera upplysningskampanjer. Och så gick Arbetarnas bildningsförbund, Kooperativa förbundet (KF) och Svenska turistföreningen (STF) ihop och bildade "Reso" 1937. Det var en resebyrå som specialiserade sig på att ordna "folksemestrar", det vill säga semestrar med rekreation plus lite inslag av folkbildning. Och i samma anda gav STF och KF också ut "Handbok för reselivet i Sverige".

Man uppmuntrade t.ex. till friluftsliv och att leva hälsosamt genom att campa eller bo i sportstugor och göra lite gymnastik eller andra fysiska aktiviteter. Och man kunde gärna resa

Skolutflykter på 1940-talet! Ovan en skolutflykt med tältande på schemat.

Till höger: Mamma Britta tillsammans med kompiserna Ulla vid mammas första besök till en stad dvs Arvika. Bilden är tagen bredvid fontänen i stadsparken..

Om man hade en släkting i en spännande stad ville man nog gärna åka och hälsa på under semestern. På bild moster Anna-Stina tillsammans med sonen Conny som visar "sitt" Stockholm.

någonstans. Men till en början hade inte så många råd att resa på semestern så de flesta blev kvar hemma och tog det lungt och solade och badade. Andra reste, men med väldigt låg budget, eller bara cyklade och hälsade på släkt och vänner.

Under de första åren då de flesta bara hade råd till att hälsa på vänner eller släktingar deltog de ofta i deras vardagsliv och kunde exempelvis hjälpa till med skörden. Andra snickrade på huset, påtade i trädgården, plockade bär eller gick på älgjakt. Nyttospekten var ständigt närvarande.

Intressant var att inte alla fick semester-veckor t.ex. att inte lantarbetarna och husmödrarna fick det. För lantarbetarna kan man väl i viss mån förstå det för när skulle den i så fall hinnas med? Men på 1940-talet infördes en särskild

husmoderssemester i allafall. Den innebar att de fattigaste och mest utarbetade husmödrarna kunde ansöka hos staten om bidrag för resa och uppehälle på särskilda semesterhem. Kraven på en aktiv semester var dock inte lika stora på husmödrarna för man insåg hur hårt de slet under resten av året.

När mamma var liten var det ingen som visste vad semester var över huvud taget. Och det fanns väl inga större möjligheter till det heller när man hade bondgård med djur som måste skötas varje dag. Men en gång när mamma var 14 år bestämde sig mormor Alma för att åka och hälsa på sina släktingar i Östergötland och då fick mamma ta hand om hem, hushåll och djur några dagar. Det var nog skönt och välbehövligt för Alma.

Mammas första semester skedde efter att hon träffat min pappa och det blev en fisketur till Dalarna. De närmaste åren efter det blev det några turer till Norge och Gotland som var populära resmål på den tiden. På bilderna är morbror Ivar, pappa Nils-Erik och mamma Britta. Till vänster min pappa sittande i sin första bil Adler Junior som var bra att ha om man ville turista på de slingrande vägarna i Norge.

Ibland kunde företag bjuda sina anställda på en utflykt. På bilderna här är det Sälboda gård utanför Gunnarskog bjudit sina anställda på en buss- och båttur. Bilden nedan föreställer ångbåten "Gladisvall" som trafikerade på Glafs fjorden mellan Arvika och Säffle i slutet på 40-talet och början av 50-talet.

Klok som en ko

Avslutningsvis vill jag berätta lite om en man och en ko som blev lite av kändisar här i de västvärmländska skogarna på 40- och 50-talet. Dels för sitt sätt att jobba tillsammans och dels för att mannen var social och hade lätt för att lära känna nya människor. Mina föräldrar blev god vän med honom och hans fru när de bodde nära honom i en liten by som heter Gängene och som ligger i Glaskogen väster om Arvika. Jag har ofta hört talas om honom genom åren och dessutom sett hans julkort varje år. Dessutom fick jag en dag tag på ett tidningsurklipp från 1986 som berättade lite mer.

Mannen jag talar om hette Tyko Bjerner och han föddes i början av 1900-talet i Karlanda i västra Värmland. Han växte upp i ett litet torp där fadern var indelt soldat, familjen var fattig

och han fick redan i 10-årsåldern börja arbeta. Vi sjutton års ålder började han som rallare vid järnvägsbygget mellan Arvika och Mellerud och blev sedan kvar där tills att hela sträckan var klar. Lite längre fram i livet blev det skogsarbete i Glaskogen och 1937 gifte han sig med Stina och flyttade till ett torp i Gängene. I tidningsartikeln kan man läsa:

"Vi ägde ingen häst, ej heller traktor, men vi köpte oss tre kor. Kossan är ett klokt och förståndigt djur. Under hela tiden vi hade torpet, och det var över 20 år, använde vi kon till såväl snöröjning som i höskörden. Du skulle bara sett henne pulsa omkring i snön med snöplojen efter sig, men fin väg blev det till fähus och visthusbod, där kon gick fram. En god medhjälpare i vårt gemensamma arbete. Att vår ko var utrustad med

Min pappa och mamma hjälpte ibland Tyko med höbärgningen. Den kloka kon som drog det stora lasset mjölkade mer än de andra korna. Lite kroppsarbete är väl bra även för en kossa.

ett gott intellekt vill jag belysa med följande:

När hon såg att vi var i färd med att samla ihop hö i såtor, kom hon knallande och lade sig intill hösåtorna. Då jag senare kom med betslet steg hon upp och lät sig villigt selas på, så kom inte till mig med påståendet att korna är dumma," slutade Tyko Bjerner.

Dessutom var denna ko deras bästa mjölkko, om det nu berodde på hårt arbete eller bättre mat som hon fick under arbetstiden, vet man inte.

Tyko bodde kvar i sitt torp ända till 1973, de

sista tolv åren helt ensam efter att hustrun dött, utan vare sig telefon eller TV och bara en radio som sällskap. Han gick till byn en gång i veckan för att handla och hämta hem posten. Lite ensamt och långtråkigt kanske, men däremot fick han gott om tid för sin hobby, som var att leta upp olika formationer i naturen och sedan bearbeta dem till stabbstolar, klockor, bordslampor och ljusstakar m.m. Jag är glad att jag fått ärva ett av hans fina föremål. Jag önskar också att jag hade fått möjlighet att träffa honom och hans kloka ko någon gång.

*Bilder från ett vintrigt Gängene och Tykos lilla torp.
Inga snöröjare som dök upp inom kort antar jag, så då var det
nog bra med en kossa som kunde sköta den biten.*

Augustas recept

Augusta Helena var syster till mormor Alma och alltså min gammelmöster. Även hon flyttade så småningom till Värmland. Hon ville nog vara i närheten av sin syster för hon skaffade aldrig någon egen familj utan förblev "ungmö" hela livet. Så Almas familj blev den närmaste familjen för Augusta.

Hon var en mild och vänlig själ som var djupt religiös. Därför blev hon så småningom predikant och engagerad medlem i pingströrelsen. En cittra finns kvar i slakten från hennes tid med sång och spel hos pingströrelsen.

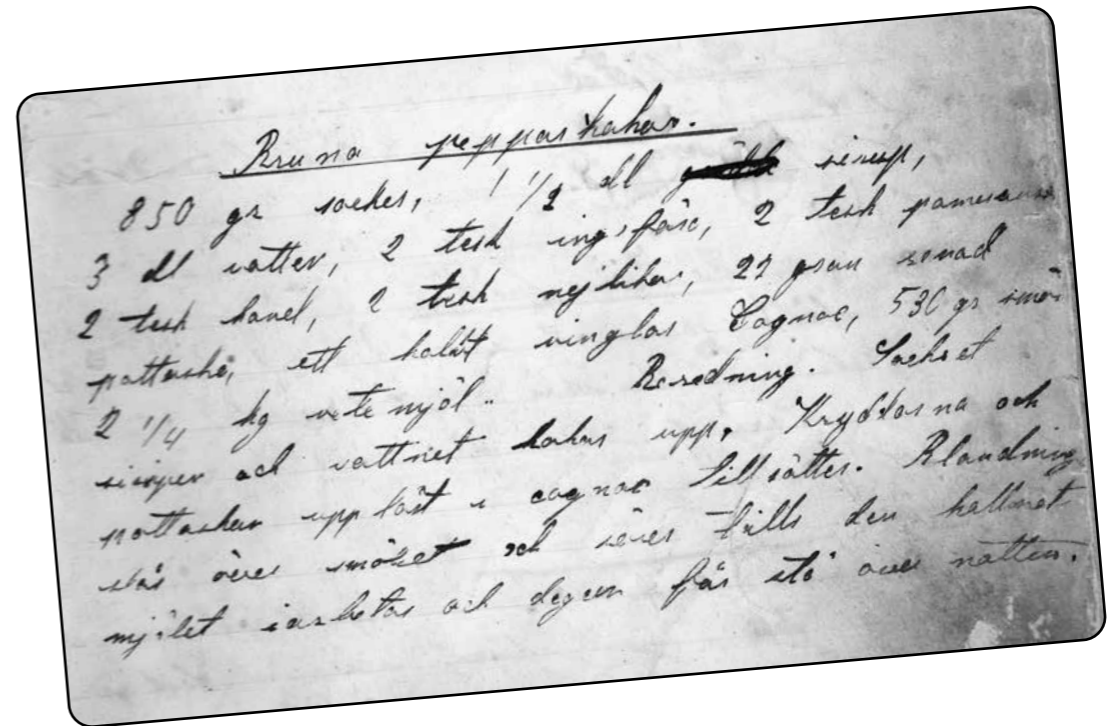
De sista åren i sitt liv bodde hon på övervåningen i ett stort rött hus i Edane hos en rik norsk dam. Där fick hon hyra övervåningen billigt i utbyte mot att hon skötte om den rika damen, som förmodligen var lite krasslig.

I samband med att jag gjorde klar den här boken fick jag en av hennes ägodelar i min hand, en liten svart tummad och flitigt använd kokbok full med recept skrivna med vacker handstil. Jag kan tänka mig att det var en av hennes viktigaste ägodelar och liksom hennes andra "bibel", dvs den hon behövde ha för att klara av sitt arbete som husmor hos norskan och de andra hon jobbat för. Här hittade jag mycket kunskap och visdom om hur man tillagar både kakor, bullar, matbröd, olika maträtter, såser och efterrätter. Dessutom en del husmorstips om hur man får bort elaka fläckar och smuts m.m.

Så som ett minne av henne och alla andra husmödrar har jag därför plockat ut några recept ur hennes kokbok som jag hoppas kan vara till nytta och glädje även för er!

Gammelmöster Augusta på besök hos syster Alma och någon bekant osamt framför det stora huset hon bodde i den sista tiden i sitt liv.

Bruna pepparkakor

850 g socker
 1/2 dl sirap,
 3 dl vatten
 2 tsk ingefära
 2 tsk pomerans
 2 tsk kanel
 2 tsk nejlika
 22 gram renad pottasche
 ett litet vinglas cognac
 530 g smör
 2 1/4 kg vetemjöl

Beredning:
 Sockret, sirapen och vattnet kokas upp.
 Kryddorna och pottaschen upplöst
 i cognac tillsättes. Blandningen slås
 över smöret och röres tills den kallnat.
 Mjölet inarbetas och degen får stå
 över natten.

Redaktörens tillägg: pepparkakor
 brukar gräddas 6-8 minuter i 175°C.
 Använd bikarbonat istf pottasche.

Surmjölkskaka

6 hg rågsiktsmjöl, 2 ~~matl~~ tsk. bikarbonat
1 tsk bakpulver, 1/2 lit sur mjölk 2 dl.
sirap. Kummin, fänkål eller anis.

beredning

Mjölet blandas med ~~jäsmedel~~ jäsmedel, mjölken vispas
och nedröres jämte sirap och kryddor.
gräddas genast omkring en timme.

Surmjölkskaka

6 hg rågsiktsmjöl
2 tsk bikarbonat
1 tsk bakpulver
1/2 liter sur mjölk
2 dl sirap
Kummin, fänkål eller anis

Beredning:
Mjölet blandas med jäsmedel,
mjölken vispas och nedröres jämte
sirap och kryddor. Gräddas genast
omkring en timme.

Redaktörens tillägg: Med sur mjölk
menas mjölk som fått surna lite
men man kan också använda fil eller
yogurt. Gissar att temperaturen på
ugnen ska vara runt 150°C.

Kryddsill

10 hg sill, 8 hekto salt 8 hg socker
lagerblad, vitpeppar, kryddpeppar, nejlikor,
ingefära humle sandelträ?
sillen lägges ett dygn i ättika tillsatt med
salt. medläggs varutali. ättika slås över
kan användas efter 6 veckor är bäst efter
3 a 4 månader

Kryddsill

10 hg sill
8 hekto salt
8 hg socker
Lagerblad
Vitpeppar
Kryddpeppar
Nejlikor
Ingefära
Humle
Sandelträ

Sillen lägges ett dygn i ättika
tillsatt med salt. Medläggs.....?
ättika slås över. Kan användas
efter 6 veckor, är bäst efter 3 à
4 månader.

Varma puddingar med rismjöl.
 citron eller appelsinsaft eller och aprikoslag,
 1 dl rismjöl, 1 1/2 dl saft, 4 1/2 dl grädde.
 3 msk socker 4 ägg. Rismjöllet gräddes
 och saften vispas över elden till en jämn
 smet. avlyftes, vispas och efter en stund
 tillsättes äggulorna en i sänder, sist med-
 röres varsamt de till skum slagna vitarna
 slås i smör och sockerströdd form, gräddas
 i vattenbad en timme.

Varma puddingar med rismjöl

Citron eller appelsinsaft eller
 och aprikossaft,
 1 dl rismjöl,
 1 1/2 dl saft
 4 1/2 dl grädde
 3 msk socker
 4 ägg

Rismjöllet, grädden och saften
 vispas över elden till en jämn
 smet, avlyftes, vispas och efter
 en stund tillsättes äggulorna en
 i sänder. Sist medröres
 de till skum slagna vitorna, slås
 i smör och sockerströdd form,
 gräddas i vattenbad en timme.

Fläckars borttagande
 För mörkt ylletyg t. ex. cheviot, hosioga lut.
 för 25 öre till fyra liter vatten.
 Bläck och rostfläckar borttagas med bläckpulver
 och syrsalt, även citronsaft och söt mjölk.
 Stearinfläckar borttagas med läskpapper
 och varmt järn. Man kan även skrapa bort
 det med en kniv och tvätta ur fläcken med
 kallt vatten.
 Oljefärgsfläckar borttagas med terpentin.
 Tjärfläckar borttagas med smör. Denna fläck
 gnides med bensin eller salmiakspit.

Fläckar borttagande

För mörkt ylletyg t. ex. cheviot och twill. Lut för 25 öre till fyra liter vatten
 Bläck och rostfläckar borttagas med bläckpulver och syrsalt, även citronsaft
 och söt mjölk.
 Stearinfläckar borttagas med läskpapper och varmt järn. Man kan även
 skrapa bort det med en kniv och tvätta ur fläcken med kallt vatten.
 Oljefärgsfläckar borttagas med terpentin.
 Tjärfläckar borttagas med smör. Denna fläck gnides med bensin eller
 salmiakspit.

Slutord

Jag själv lever ett ganska vanligt liv med man, två barn och katter. Vi har ett hus med värme dygnet runt, vi kan ha alla lamporna tända samtidigt, vi har både ugn och frys och tvätten kan vi stuva in i en tvättmaskin och så är den ren om nån timme. Dessutom har barnen tillräckligt med leksaker, datorer och annat och går de ut till stora vägen finns det bussar som kör dem till skolan. Vi har det egentligen väldigt bra *men* ibland skulle jag ändå vilja uppleva hur det var förr i tiden. En kort stund i allafall. Jag skulle vilja veta hur luften kändes och hur lukterna var. Jag skulle vilja höra på ljuden innan de högljudda motorerna kom och jag skulle vilja känna hur det kändes när man var tvungen försöka laga mat på bara några få råvaror.

Ibland förbjuder jag min man att åka och handla bara för att testa om jag får till en maträtt på det som finns i skåpen. Oftast går det bra. Och ibland struntar jag i de preparerade skidspåren med elljuslampor och ger mig ut i mörka skogen och spårar mig ett eget spår med breda träskidor. Och efter ett tag stannar jag och

kollar om jag kan höra tystnaden och om jag kan se stjärnorna.

Tänk vad många epoker de fått vara med om som föddes för nästan 100 år sedan. Så mycket som har ändrats och utvecklats. Det måste varit svårt för dem att hänga med ibland. Och vissa saker längtar de nog tillbaka till. Som min mamma som ibland saknar tiden innan TV och telefon fanns, för hon minns att man träffades oftare och mer spontant och man hjälptes åt mer med både stora och små saker.

Oavsett vad som var bättre förr i tiden och inte så tror jag inte vi människor mår bra av för snabba och för stora förändringar. Själén behöver hinna med också. Vi skulle nog må bättre av att ta det lite lugnare och med mer eftertanke ibland.

Stort tack till min man Thomas som lyssnat och bidragit med idéer: Även mina varma tack till kusinerna Claes och Göran som tagit sig tid att leta upp bilder och till min vän Linus som granskat texterna.

/Karina